

Доктрина «людиноцентризму» у юридичній деонтології: міжнародно-правовий контекст

Хитровський Дмитро Володимирович¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.04.2024	Право	340.12:172.2:341.231.14
DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19018467		

Анотація: У статті здійснено теоретико-правовий аналіз доктрини людиноцентризму у юридичній деонтології в контексті міжнародного захисту прав людини. Досліджено сутність людиноцентричного підходу як ціннісної основи сучасного праворозуміння та професійної діяльності правників. Обґрунтовано роль міжнародних стандартів прав людини у формуванні етичних принципів юридичної професії. Визначено основні проблеми реалізації людиноцентризму у юридичній практиці та окреслено напрями розвитку людиноцентричної моделі юридичної деонтології.

Ключові слова: людиноцентризм; юридична деонтологія; права людини; міжнародні стандарти прав людини; правнича етика; верховенство права; професійна діяльність правника.

The doctrine of human-centredness in legal deontology: the international legal context

Abstract: The modern development of the rule of law and democratic society is characterized by the strengthening of the role of man as the central value of legal regulation. In this context, the doctrine of anthropocentrism acquires special importance, according to which human rights, freedoms and dignity are considered the fundamental basis for the functioning of the state, the legal system and the activities of its institutions. The anthropocentric approach is gradually being established in modern legal doctrine as a methodological principle of legal understanding, which determines the direction of law-making and law-enforcement activities.

International human rights standards are increasingly influencing national legal systems, forming a new model of interaction between state authorities and individuals, in the center of which is a person as a bearer of inalienable rights and freedoms. In this context, anthropocentrism acts not only as a theoretical concept, but also as a practical guideline for the activities of state bodies and legal professions.

The problem of anthropocentrism acquires particular relevance in the field of legal deontology, which determines the moral and legal standards of the professional activities of lawyers. It is through the system of deontological principles that human rights are integrated into the practice of law enforcement, which contributes to the formation of a humanistic model of legal activity.

¹ викладач кафедри загальноправових дисциплін
Донецький державний університет внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0002-5619-6834>

The article provides a theoretical and legal analysis of the doctrine of human-centredness in legal deontology in the context of international human rights protection. The essence of the human-centred approach is examined as a value-based foundation of contemporary legal understanding and professional legal activity. The role of international human rights standards in shaping the ethical principles of the legal profession is substantiated. The main challenges of implementing human-centredness in legal practice are identified, and the directions for the development of a human-centred model of legal deontology are outlined.

Keywords: human-centredness; legal deontology; human rights; international human rights standards; legal ethics; rule of law; professional legal activity.

Вступ

Постановка проблеми. Сучасний розвиток правової держави та демократичного суспільства характеризується посиленням ролі людини як центральної цінності правового регулювання. У цьому контексті особливого значення набуває доктрина людиноцентризму, відповідно до якої права, свободи та гідність людини розглядаються як фундаментальна основа функціонування держави, правової системи та діяльності її інституцій. Людиноцентричний підхід поступово утверджується у сучасній юридичній доктрині як методологічний принцип праворозуміння, що визначає спрямованість правотворчої та правозастосовної діяльності.

Міжнародні правозахисні стандарти дедалі більше впливають на національні правові системи, формуючи нову модель взаємодії державної влади та особи, у центрі якої перебуває людина як носій невідчужуваних прав і свобод. У цьому контексті людиноцентризм виступає не лише теоретичною концепцією, а й практичним орієнтиром для діяльності державних органів та правничих професій.

Особливої актуальності проблема людиноцентризму набуває у сфері юридичної деонтології, яка визначає морально-правові стандарти професійної діяльності правників. Саме через систему деонтологічних принципів відбувається інтеграція прав людини у практику правозастосування, що сприяє формуванню гуманістичної моделі юридичної діяльності.

Таким чином, деонтологічні стандарти юридичної професії мають забезпечувати поєднання формально-правових вимог законодавства з ціннісними орієнтирами прав людини. У цьому контексті доктрина людиноцентризму виступає важливою концептуальною основою формування сучасної моделі юридичної діяльності, спрямованої на утвердження принципів верховенства права, справедливості та поваги до людської гідності.

Стан дослідження проблеми. Проблематика людиноцентризму у сучасній правовій доктрині пов'язана з утвердженням нової парадигми праворозуміння, у межах якої права і свободи людини розглядаються як центральний елемент правового порядку. У європейській правовій традиції людиноцентричний підхід формувався під впливом розвитку теорії природного права, конституціоналізму та міжнародного права прав людини. У наукових дослідженнях підкреслюється, що сучасна модель правової держави ґрунтується на пріоритеті прав людини та визнанні людської гідності як фундаментальної правової цінності.

У вітчизняній юридичній науці концепція людиноцентризму активно досліджується у контексті розвитку сучасного конституціоналізму та трансформації правової системи України. Зокрема, М. Савчин розглядає людиноцентризм як ключову характеристику сучасної моделі конституційної держави, у якій права людини виступають основним орієнтиром правотворчої та правозастосовної діяльності [1]. Схожі підходи простежуються і у працях С. Головатого, який підкреслює, що принцип

верховенства права передбачає пріоритет людської гідності, свободи та справедливості у системі правового регулювання [2].

Значну увагу дослідники приділяють також ролі міжнародних стандартів прав людини у формуванні людиноцентричної моделі правового порядку (праці Ю. Білоусова [3], І. Лісної [4], Рекомендації слухань [5]). У цьому контексті підкреслюється значення практики Європейського суду з прав людини, яка формує сучасні підходи до тлумачення прав і свобод людини та визначає стандарти допустимого втручання держави у сферу приватної автономії особи.

Проблеми юридичної деонтології також є предметом активного дослідження у вітчизняній правовій науці (праці М. Аракелян [6], В. Погорілко [7], О. Грищук [8]). Юридична деонтологія розглядається як система морально-правових принципів і норм, що визначають професійну поведінку правників та регулюють їх діяльність у сфері правозастосування. У науковій літературі підкреслюється, що деонтологічні стандарти відіграють важливу роль у забезпеченні справедливості правозастосування та формуванні правничої культури.

У працях українських дослідників юридична деонтологія аналізується як складова правничої етики та як важливий елемент професійної підготовки юристів. Зокрема, В. Шаповал підкреслює, що діяльність правників повинна ґрунтуватися не лише на формальних вимогах законодавства, а й на системі етичних принципів, які забезпечують гуманістичну спрямованість правозастосування [9].

Попри значну кількість наукових досліджень, у сучасній юридичній науці зберігається низка дискусійних аспектів, пов'язаних із формуванням людиноцентричної моделі юридичної професії. Одним із таких аспектів є питання співвідношення між формально-юридичними вимогами законодавства та ціннісними орієнтирами прав людини у процесі правозастосування. Дискусійним залишається також питання про роль правника як активного суб'єкта забезпечення прав людини. Аналіз наукової літератури свідчить про недостатній рівень дослідження взаємозв'язку між концепцією людиноцентризму та юридичною деонтологією. Зокрема, потребують подальшого наукового осмислення питання інтеграції міжнародних стандартів прав людини у систему професійної етики правників, а також формування людиноцентричної моделі юридичної діяльності.

Метою статті є комплексний теоретико-правовий аналіз доктрини людиноцентризму у юридичній деонтології в контексті міжнародного захисту прав людини, з'ясування її значення як ціннісної основи професійної діяльності правників, а також визначення ролі міжнародних правозахисних стандартів у формуванні людиноцентричної моделі юридичної професії та сучасних деонтологічних принципів правозастосування.

Результати

У сучасній правовій науці людиноцентризм розглядається як концептуальний підхід до розуміння сутності права, відповідно до якого людина, її гідність, права і свободи визнаються центральною цінністю правового порядку. Такий підхід ґрунтується на ідеї пріоритету особистості у системі суспільних відносин та визначає гуманістичну спрямованість державної влади, правового регулювання і діяльності правових інституцій.

Історично формування людиноцентричного підходу пов'язане з розвитком ідей природного права, які виходили з того, що права людини мають невідчужуваний характер і не залежать від волі держави. У подальшому ці ідеї були закріплені у конституційних актах демократичних держав та міжнародно-правових документах у сфері прав людини. Сучасна правова доктрина розглядає людиноцентризм як складову

сучасного конституціоналізму, у межах якого держава повинна діяти як інструмент забезпечення та гарантування прав і свобод особи.

У цьому контексті людиноцентризм виступає не лише теоретичною концепцією, а й практичним орієнтиром правотворчої та правозастосовної діяльності. Його зміст полягає у спрямуванні правової системи на забезпечення умов для реалізації прав людини, а також у формуванні правової політики, орієнтованої на захист людської гідності та свободи.

Конституційне право сучасних демократичних держав закріплює людиноцентричний характер державної влади. У конституційних положеннях підкреслюється, що людина, її життя, гідність і свобода є найвищою соціальною цінністю, а діяльність держави повинна бути спрямована на утвердження і забезпечення прав і свобод людини. Такий підхід визначає зміст і спрямованість функціонування державних інституцій, а також формує систему конституційних принципів, які лежать в основі правового порядку.

Визнання людини найвищою соціальною цінністю означає, що права і свободи особи виступають критерієм оцінки легітимності діяльності державної влади. Держава не може розглядатися як самоціль; її існування та діяльність мають бути спрямовані на забезпечення гідних умов життя людини та реалізацію її прав і свобод. У цьому контексті принцип людиноцентризму виступає фундаментальною основою сучасного конституціоналізму та визначає гуманістичну спрямованість правового регулювання.

Конституційні принципи верховенства права, рівності перед законом, поваги до людської гідності та свободи особи безпосередньо пов'язані з людиноцентричним підходом. Саме через систему цих принципів забезпечується баланс між інтересами держави та правами людини, що є необхідною умовою функціонування демократичного суспільства.

У сучасній правовій доктрині права людини розглядаються як фундаментальна основа правового порядку та центральний елемент праворозуміння. На відміну від традиційних позитивістських підходів, які зосереджувалися переважно на формальному змісті правових норм, сучасна теорія права дедалі більше орієнтується на ціннісні аспекти правового регулювання. У цьому контексті права людини виступають не лише об'єктом правового захисту, а й критерієм оцінки змісту та якості правового регулювання.

Міжнародні правозахисні акти та практика міжнародних судових інституцій відіграють важливу роль у формуванні сучасного праворозуміння, заснованого на пріоритеті прав людини. Особливо значущим є вплив європейської системи захисту прав людини, яка сформувала стандарти тлумачення та застосування прав і свобод особи. У результаті цього права людини дедалі більше сприймаються як універсальний орієнтир правової політики та правозастосування.

Таким чином, людиноцентричний підхід змінює традиційне розуміння ролі права у суспільстві. Право перестає бути виключно інструментом державного управління і перетворюється на механізм забезпечення свободи та гідності людини.

Людиноцентризм у сучасній правовій науці виступає також як важливий методологічний принцип правового регулювання. Його сутність полягає у спрямуванні правотворчої та правозастосовної діяльності на забезпечення максимальної реалізації прав і свобод людини. У межах такого підходу правові норми повинні тлумачитися і застосовуватися з урахуванням їх гуманістичного змісту та соціального призначення.

Практична реалізація людиноцентризму передбачає використання таких принципів, як пропорційність, справедливість, правова визначеність та повага до людської гідності. Застосування цих принципів дозволяє забезпечити баланс між публічними інтересами держави та правами особи. У цьому контексті людиноцентризм

виступає методологічною основою сучасного правозастосування, оскільки визначає критерії оцінки правомірності державного втручання у сферу прав людини.

Для юридичної деонтології людиноцентризм має особливе значення, оскільки він визначає морально-правові орієнтири професійної діяльності правників. Правник, здійснюючи правозастосування, повинен враховувати не лише формальні вимоги законодавства, а й ціннісний зміст прав людини. Саме такий підхід сприяє формуванню гуманістичної моделі юридичної діяльності, орієнтованої на утвердження принципів верховенства права, справедливості та поваги до людської гідності.

Юридична деонтологія є важливою складовою сучасної правової науки, яка досліджує систему морально-правових принципів, норм і цінностей, що визначають професійну поведінку правників. У широкому розумінні юридична деонтологія розглядається як сукупність етичних вимог до діяльності юриста, спрямованих на забезпечення справедливості, законності та поваги до прав людини.

Структура юридичної деонтології охоплює кілька взаємопов'язаних елементів. По-перше, це система професійних моральних принципів, що визначають загальні орієнтири діяльності правника. По-друге, це етичні норми поведінки, які регулюють взаємодію правника з іншими суб'єктами правовідносин – клієнтами, судом, колегами та суспільством. По-третє, важливим елементом юридичної деонтології є професійні цінності, що формують правничу культуру та визначають моральні засади правозастосування.

У сучасній правовій доктрині підкреслюється, що юридична деонтологія виконує не лише регулятивну, а й ціннісно-орієнтаційну функцію. Вона сприяє формуванню високого рівня професійної культури правників, забезпечує поєднання правових і моральних засад діяльності та визначає гуманістичну спрямованість юридичної професії.

Етичні принципи юридичної професії становлять основу професійної діяльності правників і визначають стандарти їхньої поведінки у процесі виконання професійних обов'язків. До таких принципів, як правило, належать законність, незалежність, неупередженість, справедливість, професійна чесність, відповідальність та повага до прав людини.

Принцип законності передбачає, що правник у своїй діяльності повинен діяти відповідно до вимог законодавства та забезпечувати його належне застосування. Принцип незалежності є важливою умовою об'єктивності та неупередженості юридичних рішень, оскільки він гарантує, що правник приймає рішення без зовнішнього тиску чи впливу. Не менш важливим є принцип справедливості, який орієнтує правника на досягнення справедливого результату у процесі правозастосування.

Особливе значення має також принцип поваги до прав людини, який визначає гуманістичну спрямованість юридичної діяльності. В умовах сучасної правової держави цей принцип виступає одним із ключових критеріїв оцінки професійної поведінки правника та визначає моральні межі реалізації його повноважень.

Професійна відповідальність правника є важливим елементом юридичної деонтології та проявляється у необхідності дотримання етичних і правових стандартів у процесі виконання професійних обов'язків. Вона передбачає усвідомлення правником соціальної значущості своєї діяльності та готовність нести відповідальність за прийняті правові рішення.

У сфері захисту прав людини професійна відповідальність правника набуває особливого значення. Саме правники – судді, адвокати, прокурори, правоохоронці – виступають ключовими суб'єктами забезпечення реалізації прав і свобод людини. Від рівня їхньої професійної компетентності, правової культури та етичних переконань

значною мірою залежить ефективність функціонування механізмів правового захисту особи.

Порушення деонтологічних стандартів може призводити до серйозних негативних наслідків, зокрема до порушення прав людини, втрати довіри до правової системи та зниження ефективності правосуддя. Тому забезпечення високого рівня професійної відповідальності правників є необхідною умовою функціонування демократичної правової держави.

Правнича етика відіграє важливу роль у забезпеченні справедливого правозастосування, оскільки вона визначає моральні орієнтири діяльності правників у процесі прийняття правових рішень. У багатьох правових ситуаціях правник стикається з необхідністю здійснення професійного вибору між кількома можливими варіантами правозастосування. У таких випадках саме етичні принципи виступають важливим орієнтиром для прийняття справедливого та обґрунтованого рішення.

Особливої ваги правнича етика набуває у випадках, коли законодавство містить оціночні поняття або надає правнику певну дискрецію. У таких ситуаціях етичні стандарти допомагають забезпечити баланс між вимогами законності та принципами справедливості.

Таким чином, правнича етика виступає важливим механізмом гуманізації правозастосування та сприяє формуванню людиноцентричної моделі юридичної діяльності. Вона забезпечує поєднання формально-правових вимог із ціннісними орієнтирами прав людини та сприяє утвердженню принципів верховенства права і справедливості у діяльності правників.

У сучасній правовій державі судова влада відіграє ключову роль у забезпеченні людиноцентричного характеру правової системи. Саме судді виступають безпосередніми гарантами реалізації прав і свобод людини, оскільки їх діяльність пов'язана з вирішенням правових конфліктів та відновленням порушених прав. Людиноцентризм у діяльності суддів проявляється насамперед у пріоритеті прав людини під час тлумачення і застосування правових норм.

Застосовуючи закон, суддя повинен виходити не лише з формального змісту правових норм, а й з їх ціннісного призначення – забезпечення справедливості та захисту гідності особи. У цьому контексті важливе значення має використання принципів верховенства права, пропорційності та правової визначеності. Саме через застосування цих принципів суди здатні забезпечити баланс між інтересами держави та правами людини.

Людиноцентричний підхід також передбачає врахування практики міжнародних судових інституцій, зокрема Європейського суду з прав людини. Використання міжнародних стандартів прав людини дозволяє підвищити якість судових рішень і сприяє гармонізації національної судової практики з європейськими правозахисними стандартами.

Адвокатура є одним із ключових інститутів громадянського суспільства, що забезпечує реалізацію права особи на правову допомогу та ефективний захист її прав і свобод. У цьому контексті людиноцентризм виступає важливим орієнтиром професійної діяльності адвоката, оскільки його основною функцією є представництво інтересів клієнта та захист його прав у правових процедурах.

Етичні стандарти адвокатської діяльності передбачають дотримання принципів незалежності, конфіденційності, професійної доброчесності та пріоритету інтересів клієнта. Водночас адвокат повинен діяти у межах закону та не допускати використання правових механізмів у спосіб, що може порушувати права інших осіб чи суперечити принципам справедливості.

Людиноцентрична модель адвокатської діяльності передбачає активну позицію адвоката у відстоюванні прав людини, використання міжнародних стандартів правозахисту та забезпечення справедливого судового розгляду. У цьому сенсі адвокат виступає важливим суб'єктом правозахисної діяльності та сприяє зміцненню принципів верховенства права у суспільстві.

У сучасній правовій системі прокурор виконує важливу функцію забезпечення законності та захисту прав і свобод людини. Хоча діяльність прокуратури традиційно пов'язується з підтриманням публічного обвинувачення, її функції значно ширші і включають забезпечення справедливості у кримінальному судочинстві та контроль за дотриманням законності.

Людиноцентричний підхід у діяльності прокурора передбачає орієнтацію на захист прав людини навіть у межах реалізації функції обвинувачення. Прокурор повинен діяти не як сторона, зацікавлена у будь-якому результаті кримінального переслідування, а як представник держави, відповідальний за забезпечення справедливого судового розгляду та дотримання прав усіх учасників процесу.

Це означає, що прокурор зобов'язаний не лише підтримувати обвинувачення, але й виявляти та усувати порушення прав підозрюваних, обвинувачених і потерпілих. Такий підхід сприяє формуванню справедливого кримінального процесу та забезпечує баланс між інтересами держави і правами особи.

Діяльність правоохоронних органів безпосередньо пов'язана з реалізацією владних повноважень, які можуть передбачати застосування заходів примусу. Саме тому людиноцентричний підхід має особливе значення у діяльності правоохоронців, оскільки він визначає межі допустимого втручання держави у сферу прав і свобод людини.

Деонтологічні стандарти діяльності правоохоронців передбачають дотримання принципів законності, пропорційності, гуманізму та поваги до людської гідності. Ці принципи повинні визначати характер взаємодії правоохоронців з громадянами, а також порядок застосування владних повноважень.

Практична реалізація людиноцентризму у діяльності правоохоронців полягає у забезпеченні прав людини під час затримання, проведення слідчих дій, застосування сили чи інших заходів примусу. Важливу роль у цьому відіграють міжнародні стандарти у сфері прав людини, які визначають допустимі межі діяльності правоохоронних органів.

Таким чином, людиноцентричний підхід у діяльності правоохоронців сприяє формуванню правозахисної моделі правоохоронної діяльності, у межах якої забезпечення безпеки суспільства поєднується з повагою до прав і свобод людини.

Однією з найбільш поширених проблем реалізації людиноцентричного підходу у юридичній практиці є формалізм правозастосування. Формальний підхід до застосування норм права полягає у буквальному тлумаченні правових положень без належного врахування їх змісту, цілей та ціннісного призначення. Така практика може призводити до ситуацій, коли юридичні рішення відповідають формальним вимогам законодавства, але водночас суперечать принципам справедливості та поваги до прав людини.

Формалізм у правозастосуванні часто зумовлений прагненням уникнути професійної відповідальності або недостатнім рівнем правничої культури. У таких умовах правники можуть надавати перевагу буквальному застосуванню правових норм замість їх змістовного тлумачення з урахуванням принципів верховенства права та пропорційності. Це негативно впливає на ефективність механізмів захисту прав людини та знижує рівень довіри суспільства до правової системи.

Важливим викликом для реалізації людиноцентризму є необхідність забезпечення балансу між публічними інтересами держави та правами окремої особи. У багатьох

правових ситуаціях держава змушена вдаватися до обмеження певних прав людини з метою забезпечення суспільної безпеки, громадського порядку чи захисту прав інших осіб.

У таких випадках правники стикаються з необхідністю прийняття складних рішень, пов'язаних із визначенням меж допустимого втручання держави у сферу прав людини. Неправильне визначення цього балансу може призвести або до необґрунтованого обмеження прав і свобод особи, або до недостатнього захисту суспільних інтересів. Саме тому важливим інструментом вирішення таких конфліктів виступає принцип пропорційності, який дозволяє оцінити легітимність і необхідність втручання держави у права людини.

Реалізація людиноцентричного підходу у юридичній діяльності також стикається з низкою інституційних і професійних обмежень. До таких обмежень належать недосконалість законодавства, недостатній рівень незалежності окремих правових інституцій, а також організаційні проблеми функціонування судової та правоохоронної систем.

Крім того, значний вплив на практику правозастосування можуть мати професійні деформації, бюрократичні процедури та надмірне навантаження на правників. У таких умовах забезпечення індивідуального підходу до кожної справи та повноцінне врахування прав людини стає складним завданням. Це створює ризик ухвалення рішень, які формально відповідають законодавству, але не повною мірою відповідають принципам справедливості та гуманізму.

Ще однією суттєвою проблемою є декларативний характер застосування прав людини у юридичній практиці. У багатьох випадках принципи прав людини активно використовуються у нормативних актах, судових рішеннях і офіційній риторичі, проте їх практична реалізація залишається обмеженою.

Декларативність прав людини проявляється у ситуаціях, коли правники формально посилаються на принципи верховенства права чи поваги до людської гідності, але не застосовують їх як реальний критерій оцінки правових рішень. У результаті цього права людини перетворюються на абстрактні декларації, які не мають належного впливу на реальну практику правозастосування.

Подолання цієї проблеми потребує розвитку правничої культури, підвищення рівня професійної етики та інтеграції міжнародних стандартів прав людини у національну юридичну практику. Лише за таких умов людиноцентричний підхід може стати реальним принципом функціонування правової системи, а не лише декларативною ідеєю сучасного правового розвитку.

Важливим напрямом розвитку людиноцентричної моделі юридичної деонтології є інтеграція міжнародних стандартів прав людини у систему професійної етики правників. Сучасна правова система дедалі більше орієнтується на універсальні та регіональні стандарти захисту прав людини, сформовані міжнародними договорами та практикою міжнародних судових інституцій.

Імплементация таких стандартів у професійну діяльність правників сприяє формуванню єдиних підходів до оцінки правомірності юридичних рішень та забезпечує гармонізацію національної правової практики з міжнародними правозахисними принципами. Особливу роль у цьому процесі відіграє практика міжнародних судових органів, зокрема Європейського суду з прав людини, яка формує орієнтири належної правничої поведінки у ситуаціях, пов'язаних із захистом прав і свобод особи.

Інтеграція міжнародних стандартів у професійну етику правників передбачає не лише формальне використання міжнародних документів, але й їх змістовне врахування у процесі прийняття юридичних рішень. Такий підхід сприяє формуванню сучасної

моделі правничої діяльності, орієнтованої на забезпечення гідності, свободи та безпеки людини.

Не менш важливим напрямом розвитку людиноцентричної юридичної деонтології є реформування системи правничої освіти. Саме у процесі професійної підготовки формуються основні світоглядні та етичні орієнтири майбутніх правників, які визначатимуть характер їх діяльності у подальшій практиці.

Людиноцентрична модель правничої освіти передбачає інтеграцію у навчальні програми дисциплін, пов'язаних із правами людини, юридичною етикою та міжнародними стандартами правозахисту. Важливим завданням є формування у майбутніх правників розуміння права не лише як системи норм, але й як ціннісного інструменту забезпечення свободи і гідності людини.

Крім того, розвиток людиноцентричної освіти потребує використання сучасних методів навчання, спрямованих на формування критичного мислення, правничої відповідальності та здатності приймати етично обґрунтовані рішення у складних правових ситуаціях.

Одним із важливих інструментів реалізації людиноцентричного підходу у юридичній діяльності є професійні кодекси етики, які визначають стандарти поведінки правників. Удосконалення таких кодексів має передбачати посилення їх людиноцентричного змісту та чітке закріплення принципу пріоритету прав людини у професійній діяльності.

Сучасні кодекси професійної етики повинні містити норми, що визначають обов'язок правників діяти з повагою до людської гідності, забезпечувати справедливість правових процедур та запобігати порушенням прав людини. Водночас важливим є створення ефективних механізмів контролю за дотриманням етичних стандартів, що сприятиме підвищенню рівня професійної відповідальності правників.

Удосконалення професійних кодексів етики також повинно враховувати міжнародні рекомендації та стандарти діяльності правників, що дозволить забезпечити узгодженість національних етичних норм із міжнародною практикою.

Формування культури прав людини є одним із ключових чинників розвитку людиноцентричної моделі юридичної деонтології. Культура прав людини передбачає не лише знання відповідних правових норм, але й глибоке усвідомлення їх ціннісного значення та готовність застосовувати їх у практичній діяльності.

Для правників культура прав людини означає орієнтацію на забезпечення справедливості, гуманізму та поваги до гідності кожної особи у процесі правозастосування. Такий підхід передбачає відмову від суто формального тлумачення правових норм і перехід до ціннісно орієнтованого правозастосування, у межах якого права людини виступають головним критерієм оцінки юридичних рішень.

Розвиток культури прав людини у діяльності правників сприяє підвищенню довіри суспільства до правової системи, зміцненню принципу верховенства права та формуванню сучасної гуманістичної моделі юридичної професії. Саме поєднання високих професійних стандартів і глибокого усвідомлення цінності прав людини дозволяє забезпечити ефективне функціонування правової держави та реалізацію її основних принципів.

Висновки

Проведене дослідження дозволяє сформулювати низку узагальнюючих положень щодо ролі доктрини людиноцентризму у формуванні сучасної моделі юридичної деонтології та її значення для практики правозастосування.

По-перше, встановлено, що людиноцентризм є важливим концептуальним підходом сучасної правової доктрини, відповідно до якого людина, її гідність, права і свободи виступають центральною цінністю правового порядку. Такий підхід визначає гуманістичну спрямованість правової системи та формує основу сучасного конституціоналізму, у межах якого діяльність держави та її органів повинна бути спрямована на утвердження і забезпечення прав людини.

По-друге, доведено, що юридична деонтологія виступає важливим інструментом реалізації людиноцентричного підходу у правовій системі. Вона формує систему професійних цінностей і етичних стандартів правників, що визначають їх поведінку у процесі прийняття юридичних рішень. Етичні принципи юридичної професії – законність, справедливість, незалежність, неупередженість і повага до прав людини – виступають ключовими орієнтирами правничої діяльності у демократичній правовій державі.

По-третє, встановлено, що практична реалізація людиноцентризму проявляється у діяльності різних суб'єктів юридичної професії – суддів, адвокатів, прокурорів та правоохоронців. У кожній із цих сфер людиноцентричний підхід передбачає пріоритет прав людини, застосування принципів верховенства права і пропорційності, а також орієнтацію на забезпечення справедливості та гуманізму у правозастосуванні.

По-четверте, виявлено основні проблеми реалізації людиноцентричної моделі юридичної діяльності, серед яких формалізм правозастосування, складність забезпечення балансу між публічними інтересами та правами особи, інституційні обмеження діяльності правників і ризики декларативного застосування прав людини у правовій практиці. Зазначені проблеми свідчать про необхідність подальшого вдосконалення правових і етичних механізмів забезпечення прав людини.

По-п'яте, обґрунтовано, що розвиток людиноцентричної моделі юридичної деонтології потребує комплексних змін у правовій системі. До ключових напрямів такого розвитку належать інтеграція міжнародних стандартів прав людини у професійну етику правників, удосконалення професійних кодексів етики, розвиток людиноцентричної правничої освіти та формування культури прав людини у діяльності правничої спільноти.

Таким чином, людиноцентризм виступає фундаментальною методологічною та ціннісною основою юридичної деонтології. Його впровадження у практику правозастосування сприяє гуманізації юридичної діяльності, зміцненню принципу верховенства права та підвищенню ефективності механізмів захисту прав і свобод людини.

Перспективи подальших наукових досліджень пов'язані з поглибленим аналізом впливу міжнародних правозахисних стандартів на формування професійної етики правників, а також із розробленням практичних моделей інтеграції людиноцентричного підходу у діяльність різних правових інституцій.

Список використаних джерел

1. Савчин М.В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород, РІК-У, 2018. 440 с.
2. Головатий С. Верховенство права: монографія: у 3 кн. Київ, Фенікс, 2006. 1747 с.
3. Імплементация міжнародних стандартів у сфері запобігання неналежному поведінню в діяльність органів кримінальної юстиції України: колективна монографія. Загальна редакція Ю.Л. Белоусова. Рада Європи. Одеса, Фенікс, 2016. 194 с.

4. Лісна І.С. Імплементція європейських правових норм у законодавство України. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2024. 2(48). 152–163. <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-48-2-152-163>
5. Рекомендації слухань у Комітеті на тему: «Проблеми виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини». Прийняті на засіданні Комітету від 17.02.2021 (протокол № 47). Комітет з правової політики. <https://kompravpol.rada.gov.ua/uploads/documents/33345.pdf>
6. Аракелян М.Р. Правозахисна діяльність адвокатури: теоретико-правовий ракурс: монографія. Одеса, Фенікс, 2018. 386 с. ISBN 978-966-928-268-2
7. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика. Монографія. Відповідальний редактор В.Ф. Погорілко. Київ, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, А.С.К., 2003. 652 с. ISBN 966-02-2688-8.
8. Гришук О.В. Конституційні цінності: філософські та судові аспекти. Монографія. Видання 2-е доопрацьоване і доповнене. Київ, Ваіте, 2020. 530 с. ISBN 978-617-7627-37-0
9. Шаповал В.М. Основи конституціоналізму (нариси з історії, теорії і практики): До 25-річчя Конституції України. Центр політико-правових реформ. Київ: Мишалов Д.В., 2021. 116 с.